

Ayşe Kulin'in "Güllü" Öyküsünün Feminist Edebiyat Kuramı Çerçevesinde Çözümlemesi

DOÇ. DR. EYLEM DERELİ*

Öz

Ayşe Kulin çağdaş Türk edebiyatının üretken kadın yazarlarından biridir. Roman, öykü, şiir, deneme, anı, çocuk kitabı türünde pek çok eser veren yazar, kaynakları tanık olduğu, deneyimlediği olaylar ve kişilerden seçmiş, dili akıcı kullanmış, kurgu titizlikle işlemiştir. Eserlerinde dikkati çeken bir diğer ana özellik kadın, kadın yazar ve aydın duyarlılığı ile topluma ve özellikle kadına ilişkin sorunları kaleme alırken başkışı olarak seçtiği kadın karakterleri idealize etmesidir. Aylin, Nimeta, Füreye, Nevra, Zeliha, Ayda, Azra, Yuna gibi karakterleri ataerkil toplumda kendilik mücadelesi veren ideal kadının temsili kişileridir. Başkışı kadınların çoğunun ortak özelliği mücadeleyi elden bırakmayan, baskın karakterler olmasıdır. İlimli bir feminist olarak nitelendirilen Ayşe Kulin, kadını romanlarında olduğu gibi öykülerinde de sorunları ve mücadeleleri ile karakterize etmiştir. Sonuçta tüm tahakküme rağmen kendilik yoluna girmiş kadınları seçen yazar, yarattığı sahnelerle romanda yakaladığı ideal kadını kısa bir tür olan öyküde de okura tanıtmayı başarmıştır. Çalışmanın amacı, Ayşe Kulin'in ilk basımda "Hayal" adı ile *Güneşe Dön Yüzünü* eserinde, sonrasında "Güllü" adıyla *Doğdum. Kızdım* eserinde yayımlanan öyküsünü feminist edebiyat kuramını çerçevesinde çözümleyerek toplumda görülen kadın gerçekliğinin, kadının eril tahakküm altında maruz kaldıkları ile mücadelesinin başkışı Güllü karakteri temsilinde kurguya nasıl aktarıldığını tespit etmektir.

Anahtar sözcükler: Ayşe Kulin, Güllü, feminist edebiyat kuramı, kadın, öteki, eril zihniyet, şiddet

ANALYZING AYŞE KULİN'S STORY "GÜLLÜ" WITHIN THE FRAMEWORK OF FEMINIST THEORY

Abstract

Ayşe Kulin is one of the most important and prolific women writers of contemporary Turkish literature. The author, who has written many works in the genres of novels, short stories, poems, essays, memoirs and children's books, has chosen her sources from events and people she has witnessed and experienced, used fluent language, and meticulously processed fiction. Another main feature of her works is her sensitivity towards women, women writers and intellectuals, and her idealization of the female characters she chooses as protagonists when writing about the problems of society and especially women. Aylin, Nimeta, Füreye, Nevra, Zeliha, Ayda, Azra, Yuna, etc. are the representative figures of the ideal woman who struggles for herself in a patriarchal society. The

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, esaltik@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8432-885X

Gönderilme Tarihi: 12 Ekim 2024

Kabul Tarihi: 25 Kasım 2024

common characteristic of most of the protagonist women is that they are dominant characters who never give up the struggle. Ayşe Kulin, who is described as a moderate feminist, characterizes women with their problems and struggles in her stories as well as in her novels. In the end, the author, who chooses women who have embarked on the path of self-determination despite all domination, has succeeded in introducing the ideal woman she captured in the novel to the reader in the short story, a short genre. In this study, Ayşe Kulin's short story, first published under the title "Hayal" in "Güneşe Dön Yüzünü" (Turn Your Face to the Sun) and later published under the title "Güllü" (Güllü) in "Doğdum. Kızdım" (I was born. I was a girl), is analyzed within the framework of feminist literary theory, and it is revealed how the reality of women in society and women's struggle with what they are exposed to under masculine domination are transferred to fiction in the representation of the protagonist character Güllü.

Keywords: Ayşe Kulin, Güllü, feminist literary theory, woman, other, masculine mentality, violence

GİRİŞ

Koşullar, değişim ve dönüşümler, ister bireysel ister toplumsal nitelikte olsun, insan yaşamına yön veren önemli etkenlerdir. Ancak insanlık tarihine bakıldığında, her bir etkenin "cins"e göre farklı sonuçlara neden olduğu görülür. Bunun nedeni öncelikle kadın ve erkek olmak üzere iki cinsin varlığı ve ardından onlara dinî siyasi, ideolojik, ekonomik vb. nedenlerle yüklenen anlamlardır. Antikçağdan günümüze sebep ne olursa olsun cinsler arasında her zaman farklar olmuş ve bu gerçek; cins-kendilik, erkek-kadın, toplum-cins ilişkisini doğrudan etkilemiştir.

Din ve gelenek kadının erkek karışındaki ve toplum içindeki konumunu belirleyen ana etkenler iken yaşam koşullarının değişmesi ile ön plana çıkan fiziksel ve cinsel güç faktörü dengeleri kadın aleyhine değiştirmiş; erkeğin iktidarda olduğu eril toplum, toplumsal cinsiyet ve ikinci cins kadın kavramları ortaya çıkmıştır. Eril toplum, erkek iktidar güç, ikinci cins kadın kavramlarının zamanla yaygınlaşması beraberinde ötekileşmiş, benlik bilinci yok olmuş kadını yaratmıştır. Feminizm kadının bu gerçekliğine dikkat çekmek ve çözüm bulmak ilkesi ile başlayan hareketin adıdır.

Ayşe Kulin

"... feminist mücadele ideolojisini 18. yüzyılda belirlemişse de kadının hak arayışlarının temeli çok öncelere, Rönesans'a dek uzanır" (Çakır, 1994: s.18-19). Kadın tarihi üzerine yapılan araştırmalar sonucunda, ilkel toplumlarda kadının erkek ile yan yana olduğu ancak Hristiyanlık ve kilise doktrinleri ile birlikte erkeğin iktidar güç konumuna geçtiği sonucuna varılmıştır. Gisela Bock, Scott Nearing, Lyon Bleas, Martha C. Wright, Simone de Beauvoir, Elen Key gibi kadın ve kadın tarihi üzerine çalışan araştırmacıların, hangi tarihe dayandığı net olmamakla birlikte, vardığı

ortak sonuç kadın için en çok kullanılan tanımın “ikinci cins” olduğudur. Fiziksel özellikler, ekonomik koşullar, siyasal-sosyal haklar kadının kamusal ve özel alandaki statüsünü belirlemiştir. Kadına biçilen rol çoğunlukla “öteki(lik)”tir.

“Kadınlar özgürlüğün tadını çıkarmaktan öyle uzaklar ki, iki yüzyıldan fazladır erkek cinsinin egoizmine karşı mücadele ediyorlar; fiziksel güç eksikliğinin onlara empoze edildiği ikincilikleri, dinle, yasayla ve gelenekle kötüleştirildi; kayıtsızlığa karşı, sık sık aktif ön yargıya karşı, küçümsenmeye ve eğitim alan erkeklerin kıskançlığına, tescilli haklara, herhangi bir aşağı konumdaki mesleklerde çalışma olanağına ve modern bir devlette özgür insanların temel haklarına ve bu aptal ve acımasız baskılara karşı daima yarışmak zorunda kaldılar” (Blease, 1910, s. x-xi).

Yaşamını yüzyıllar boyunca öteki olarak devam ettiren kadın için Feminist hareketin ortaya çıktığı 18. yüzyıl önemli bir dönemdir. Farklı yaklaşımlarla kadının özne olma yolundaki mücadelesine çözüm arayan feminist hareket kadına dair sorunlara dikkat çekmek ve çözüm bulmak amacı ile ortaya çıkmıştır. Taş taşıyarak kaldırım döşeyen, gübre toplayan, yük hayvanı gibi çalıştırılan, fiziksel özelliklerine göre fiyatı belirlenip satılan kadının bir eşya olmadığı fikrinden hareketle yayılan feminist hareket koşullar, ihtiyaçlar ve bakış açıları değişikçe dört dalga halinde gelişim gösterir. Kökeni 1840’lı yıllardaki ekonomik gelişmelerle yaşanan değişimlere dayanan Birinci dalga, 1880’lerde Amerika ve İngiltere’de kadının “eşya” olarak kabul edilmesi sorgulanarak yayılır. Kadının eşya gibi kullanması ve hiçbir yasal hakkının olmaması ilk dalganın odak problemidir. Birinci dalganın hedefi, kadının temel hakları olan eğitim, seçme-seçilme, mülkiyet hakkını almaktır. “Birinci dalga feminist hareket kadınlar için eşit haklar, eğitim ve kanuni reformlar, köleliğin kaldırılması ve ‘süfraj’ (oy hakkı) gibi eşitlikçi ve radikal konularla ilgilenir. Kadınlar için cinsellik ve haz konuları, yeniden üretim ve doğum kontrolü birinci dalganın, tartışmalı yönlerini oluşturur. Kadın sanatı, dans, edebiyat, müzik ve gazetecilik alanlarındaki radikal kültürel reformlar da birinci dalganın önemli reformlarındandır”(Şahin, 2013, s. 412). 1960’lara kadar hem Avrupa hem de Asya’nın çeşitli ülkelerine yayılan birinci dalga kadının temel haklarından çoğunu alması ile sonuçlanmış, devamında ise hareketin temel sorunu “özgürlük” kavramı etrafında toplanmıştır.

İkinci dalga 1960’ların sonlarında başlayıp 1980’lerin sonlarına kadar devam eder. “...geleneksel politik yapının içerisinde işleyen hareketin parçası” (Gelb, 1989, s.7) olan ikinci dalga kadının statüsü ile ilgili daha çok soruna dikkat çekilen, kavramlar üzerinden sorgulamalar yapılan ve kadın lehine olumlu gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. “ İkinci dalganın en çok üzerinde durduğu konuların başında cinsiyet, ayrımcılık, ikincilik gelmektedir. Kadınlar ikincil konuma itilince doğal olarak özne olma savaşımı verilecekti” (Şahin, 2013:s. 419). İlk Çağ’da başlayan varlık-öz tartışması feministlerin özne olabilen kadını tanımlarken nasıl bir yaklaşım ortaya koyacaklarını da etkilemiştir. Yaklaşık yirmi yıl kadının birey olarak var olup olmadığı, toplumun kadın algısı ve tüm bunlara bağlı olarak toplumsal cinsiyet, öteki, iktidar, hegemonya vb. kavramların tartışılır ve sonuç olarak kadın “ben” olarak varlığını göstermeye başlar.

Üçüncü dalga ise “fark, özellik, cisimleşme, çoğalm, çelişkiler ve kimlik gibi fikirlere eğilmenin yerine bu temel dayanak noktalarını sorgulayarak işe başlar.” (Arneil, 199, s. 153-154) üçüncü dalga feministler var olan her şeye şüphe ile yaklaşır. Onlara göre “feminizmin herkesçe kabul edilen tek bir tanımının olmaması doğaldır çünkü, çok-kültürcülüğün, küreselliğin,

postmodernitenin değerlerini içeren bir feminizmin tek bir tanımının olması da beklenemez” (Şahin, 2013, s. 431).

Feminizmin dördüncü dalgası 2010’lu yıllarda başlar. Kira Cocharane’in 10 Aralık 2013 tarihli, “*The Fourt Wave Feminism: Meet the Rebel Women*”(Feminizmin Dördüncü Dalgası: İsyankâr Kadınla Tanışın) başlıklı yazısı sonuncu dalganın manifestosu niteliğindedir. Ele aldığı kadın sorunları itibariyle önceki dalgalarla ortaklığı olsa da dördüncü dalganın teknolojik koşullar ve tepki düzeylerinin değişimi nedeniyle daha hızlı ve etkili bir yayılma alanına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Cochrane, dördüncü dalganın başlangıcını ve kapsamını şöyle açıklar: “ Şu anda yaşananlar yine yeni bir şeymiş gibi hissettiriyor. Bu yeni şey, teknoloji tarafından tanımlanıyor: kadınların çevrimiçi ortamda güçlü, popüler, tepkisel bir hareket oluşturmaya olanak sağlayan araçlarla.” (2013: <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>)

Dördüncü dalganın yüzyıllardır devam eden kadın sorunlarına farkındalık yaratmak ve daha etkili sonuçlar almak için teklifi, teknolojiyi ve sosyal medyayı kullanmaktır. Bu öneri kabul görmüş ve çeşitli sosyal medya araçları ve bunların kullanımıyla başlatılan kampanyalarla kitlelere daha kolay ve hızlı ulaşımı sağlanarak çözüm odaklı adımlar atılmaya çalışılmıştır. Gömceli’nin tespitiyle atılan adımlar arasında

“...2010 yılında kurulan web platformu UK Feminista; 2012’de İngiliz feminist yazar Laura Bates’in girişimiyle iş yerinde maruz kalınan cinsiyet ayrımcılığı, dışlanma, her türlü cinsel taciz ve cinsel deneyimlerinin paylaşılması amacıyla kurulan ve büyük başarı elde etmiş olan web sitesi The Everbody Sexisn Project (Gündelikçi Cinsiyet Projesi); yine 2012 ‘de İngiliz gazetesi The Sun editörlerinin gazete üçüncü sayfasında üstsüz kadın modellerinin resimlerini yayımlamaya son vermelerini sağlamak amacıyla oyuncu yazar Lucy- Anne Holmes tarafından başlatılan ve istenen sonucu sağlayan No More Page 3 (Bundan Böyle 3. Sayfa Yok) isimli digital imza kampanyası sayılabilir”(2023, s.140).

18. yüzyılda başlayıp günümüzde de devam etmekte olan feminist hareket uzun süreç boyunca farklı yaklaşımların oluşumu ile birden fazla çeşit ile var olmuştur. Kuramcı Chris Beasley’in “liberal, radikal, Marksist/sosyalist, Freudcu, Lacancı, postmodernist, postyapısalcı, etnik feminizm” (Beasley, 1999, s. 43) terimleri etrafında literatüre kazandırdığı feminizm, zamanla psikanalistçi, ütopyacı, aydınlanmacı, çağdaş, global, siyah, renkli, ekofeminizm, bireysel, bağlantısal, post, feminizm başlıkları altında daha çok çeşitlenmiştir.

Değişen dünya ve geleneklerle çeşitlenen feminist hareketin olağan sonuçlarından biri, sosyal bilimlerin insan ile en yakın olan alanlarından biri olan edebiyat ile çoğunlukla eş zamanlı ilerlemesidir. Feminist hareket, 1960’lı yıllarda ikinci dalga sürecinde feminist edebiyat kuramı ile birlikte edebiyata da yansımıştır. Edebî ürünler, toplumun, bireyin macerasını kaleme alan, sosyolojik veri özelliği varoluşunun temeli olan eserlerdir. Dolayısıyla, kadın ve kadına ait her şey feminist hareket gibi edebî türlerin de ana sorunlarından biri olmuş ve feminist edebiyat kuramı edebî metinlerin çözümlenmesinde önemli rol oynamıştır. Argunşah ve Akçeşme’nin de belirttiği gibi “Edebiyat dünyayı anlamlandırmaya çalışan bütün bilimler gibi feminizmin nesnelereinden biri,

öncelikle ilişkilendirildiği ve yapıbozuma uğrattığı bir sanattır. Sadece 'kadın sorunu' ile değil kadın söylemi ile de ilgilenir" (2022, s. 183).

Simone De Beauvoir, Kate Millet, Sandra M. Gilbert, Suzan Gubar feminist edebiyat kuramının çerçevesini belirleyen isimlerdir. Kuramın başlangıçtaki temel problemi toplumun kadın algısıdır. Edebî eserlerdeki kadın karakterler, çeşitli sebeplerle ötelenen kadın gerçekliğinin temsilidir. Feminist edebiyat kuramı yaşamdaki gerçekliğin esere nasıl yansıdığını tespit ederek kadın tarihine ve sosyolojik yapıya veri sunar.

Kuramı hedefine ulaştıracak iki unsur vardır: yazar ve okur. Yazarın kadına yaklaşımı ve okurun eserde kadına dair tespit edip yorumladıkları feminist edebiyat kuramının izlediği iki önemli yoldur. Berna Moran'a göre yazarın ve okurun cinsiyeti okuma eylemini ve sonuçları etkileyecektir. Berna Moran kuramın okur olarak kadına yönelik ve yazar olarak kadına yönelik olmak üzere iki ana yaklaşımı olduğunu ve "okurun kadın olması halinde metnin farklı algılanacağını" (Moran, 1999, s.250), yazar kadın olduğunda da "kadın söylemi"nin (Moran, 1999, s.258) ön plan çıkacağını belirtmiştir. Moran, okur olarak kadına yönelik eleştirinin amaçları şöyle belirtmiştir: "Erkek yazarların yapıtlarına kadın okur gözü ile bakarak bu yapıtlarda sergilenen cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini, klişe kadın tiplerini saptamak ve bunların feminist açıdan yorumunu ve eleştirisini yapmak." (Moran, 1999, s.251-252) Yazar olarak kadına yönelik eleştiride ise iki farklı yaklaşım vardır. "Birincisi edebiyat tarihindeki kadın yazarları incelemek, ikincisi yeni bir kadın söyleminin olanaklarını araştırmak" (Moran, s.254).

Okur olarak kadına yönelik eleştiri yönteminin ilkeleri Kate Millet'in 1969 tarihli *Cinsel Politika* eseri ile belirlenmiştir. *Cinsel Politika, Tarihsel Gelişimi, Edebiyattaki Yansımadan Örnekler* başlıkları altında ataerkil toplumda kadının yerini, kadın tarihini kaleme alan Millet, sonrasında toplumun kadın algısının edebi ürünlere nasıl yansıdığını araştırmıştır. Feminist edebiyat kuramı birden fazla yaklaşımla gelişme gösterse de Millet'in tespiti araştırmacıların izlediği temel yol olmuştur.

Yazar olarak kadına dönük eleştiri ise kadın yazarların söylemini araştırmaya yöneliktir. Araştırmacıları farkındalığa iten Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* (1924) isimli eseri olmuştur. Janet Kaplan, Ellen Moers, Elaine Showalter, Gilbert and Gubar gibi eleştirmenler yazarın cinsiyetinin gerçekliği farklı yansıtacağı tezinden hareketle araştırmalar yapmışlardır. "...kadın yazarların ayrı bir geleneği vardır, çünkü tarihte kadınlar aynı türden baskılara maruz kalmışlardır. Bu yüzden kadınların dünyayı ve yaşamı, erkeklerden farklı şekilde algılamaları doğaldır, ama bu farklılık biyolojik bir ayrımdan kaynaklanmaz. Kadınların, toplumda uğradıkları aynı türden baskıların yarattığı bir sonuçtur" (Moran, 1999, s.255).

Yaklaşım okur ya da yazar odaklı olsun ele alınan problem değişmez. Problemin öznesi yaşamda özne olmasa da kadındır. Kadının hangi nedenlerle, nasıl ötekileştirildiği yazarın, okurun, eleştirmenin ortak sorunudur. Bu doğrultuda üç özne de kadın kimdir, toplumun kadın algısını belirleyen etkenler nelerdir, erkek iktidar güç iken kadın niçin ikincildir, toplumsal cinsiyet kavramı neden ve nasıl ortaya çıkmıştır, ataerkil yapıda kadının konumu nedir vb. sorulara cevap arar. Maggie Humm, sorunların ele alınış biçimlerini şöyle sınıflandırmıştır:

"İlki, eril edebiyat tarihi konusunun, eril metinlerin yeniden incelenmesi, bunların ataerkil varsayımlarının saptanması ve bu metinlerde kadınların toplumsal, kültürel ve ideolojik normlara göre nasıl temsil edildiğinin gösterilerek konumlandırılmasıdır(...) İkincisi(nde),

kadın yazarların görünmezlikleri ele alınır. Feminist eleştirilenler, göz ardı edilmiş kadınların metinlerine ve kadınların daha önce edebiyat dışı kabul edilen sözlü kültürüne büyük önem veren yeni bir edebiyat tarihi oluşturmuşlardır.

Üçüncü(sü), (...) okurlara yeni yönelimler ve değişik bir eleştiri pratiği sunmakla 'feminist okur' sorunuyla karşı karşıya gelir. Böyle bir pratik, geleneksel eleştiridele hakıyla değerlendirilmeyen, annelerle kızların ya da anne/kız empatisinin metinsel anlatının yansıtılması üzerine odaklanır. Dördüncüsü, feminist eleştirinin, yeni bir yazı ve okuma bütünlüğü yaratma yoluyla bizim de feminist okurlar olarak edimde bulunmamızı sağlama amacı taşımasıdır" (2002, s.26).

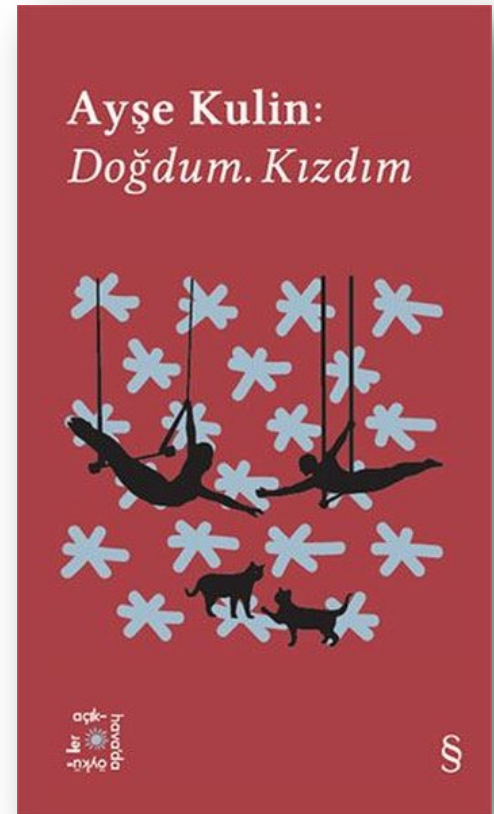
Humm'un tespitleri, sorunların doğru saptanması, hangi araçlarla nasıl anlatıldığı, dilin nasıl kullanıldığı, eserin ideoloji ve estetik açıdan değeri, gerek toplum gerek ise edebiyat tarihindeki rolünün analizi açısından önemlidir.

1. KADIN BAŞKIŞİLERİN YAZARI AYŞE KULİN ve GÜLLÜ

Ayşe Kulin, çağdaş Türk Edebiyatının önemli kalemlerinden biridir. Roman, öykü, şiir, çocuk kitabı, anı, deneme, araştırma gibi pek çok türde eser veren, eserleri sinemaya uyarlanan Kulin, günümüzün en çok okunan yazarlarından biridir. Yazdıkları uzun yıllar, kendi ifadesiyle "sarışın, kolejli, burjuva bir kızın heyecanları" (Yeşilçiçek, 2010, s.39) olarak görülse de dünyaya yazar olmak için geldiğine inanan Kulin, bu inançla yıllar sonra Türk edebiyatının en üretken yazarları arasına girmiştir. Ele aldığı temalar, eserleri arasındaki kurgu bağı, dili kullanma becerisi, aldığı ödüller ve nitelikli okur kitlesi onu Türk edebiyatının önemli yazarları arasına taşımıştır.

Yazı hayatı öykü yazarak başlayan Ayşe Kulin'in ilk eseri 1984 tarihli Güneşe Dön Yüzünü'dür. Yazar, dokuz öykü ile göç, vatan sevgisi, kadın-erkek ilişkileri, dönemin sosyal, siyasi, ekonomik yapısı vb. insan hayatına ilişkin farklı temaları kaleme alırken kişi ve konuları sonraki eserlerine zemin oluşturacak biçimde kurgular. Benzer kurgudaki diğer öykü kitapları *Foto Sabah Resimleri* (1996), *Geniş Zamanlar* (1998), *Bir Varmış Bir Yokmuş* (2006) tur. Eserlerin önemli ortak özelliklerinden birisi kadın karakterlerin ön plana çıkmasıdır.

Kulin, hem öykülerinde hem de romanlarında bireyin sorunlarına odaklanmış, başkişilerini daha çok kadınlardan seçmiştir. Yazarın bu tercihinde ailesi, düşünce dünyası ve yaşadığı toplumun kabulleri doğrudan etkilidir. Ayşe Kulin, Çerkez bir anne ile Boşnak bir babanın kızıdır. Farklı kültürlerin şekillendirdiği aile yapısı ve baskın kadın karakterler Kulin'in kadını öne çıkarmasında etkilidir. "Bizim ailemizde kadınlar her zaman baskındı" (Yeşilçiçek, 2010, s.28) diyerek aile düzenini anlatan yazarın tercihini, yaşam ve kadın kabulleri, iyi bir gözlemci olması da etkilemiştir. Aylin,

Nimeta, Füreya, Nevra, Zeliha, Ayda, Azra, Yuna karakterleri yazarın gerçekte ya kendi hayatından ya da yaşadığı toplumdaki romana aktardığı, ataerkil toplumda kendilik mücadelesi veren kadının temsili kişileridir. Başkişi kadınların çoğunun ortak özelliği mücadeleyi elden bırakmayan, baskın karakterler olmalarıdır.

“Kulin, (...) romanlarında ilk planda ‘ataerkil’ bir aile profili çizer. Ancak, bu görüntünün ayrıntılarına inildiğinde ‘ataerkil’ teriminin pek de içermediği, dominant bir ‘kadın’ ögesi göze çarpar. Kulin, kendisiyle yaptığımız mülakatta bunun doğruluğunu kabul ederken, ailenin erkeklerinin anladığımız anlamda bir otoritenin olmasa da aileyi geçindiren, saygın, kariyer sahibi insanlar olarak ağırlıklarının olduğunu ifade eder. Kulin’e göre bir aile profilinde, aslanan; kadınların beklentileri, istekleri ve mutluluklarıdır” (Yeşilçicek, 2010, s.33).

Makaleye konu olan öyküdeki başkişi de hayalleri, beklentileri olan bir kadındır. Anlatılan tahakkümün, şiddetin yaşandığı bir evliliği devam ettirmeye çalışan başkişi Güllü’nün öyküsüdür. İlk kez “Hayal” başlığı ile Bir Varmış Bir Yokmuş’ta, sonrasında 2022 yılında öykülerinin seçkisi olan Doğdum. Kızdım[†] kitabında başlığı değiştirilerek “Güllü” ismi ile yayımlanmıştır. Çalışmaya esas olacak metin 2022 tarihli “Güllü” başlıklı öyküdür. Yazar, eril toplumda ötekilenen kadının yaşadıklarını Güllü ile eşi Musta arasındaki ilişki ile anlatmaya çalışmıştır.

Olay örgüsü Musta’nın çalışmasına izin vermediği eşinin kirayı ödeyemediklerinde geçici olarak arkadaşının yerine bir eve temizliğe gitmesi üzerine kuruludur. Eve para getiremeyen Musta, Güllü’nün çalışmasını şartlı kabul ettikten sonra Güllü merkezinde hem ataerkil yapının kadın üzerindeki olumsuz etkileri hem de kadının da birey olabileceğine ilişkin olaylar silsilesi başlar. Güllü, psikolog Gül Hanım’ın evinde gündelikçi olarak işe başladığı ilk gün iş sonrası mutfak alışverişi yaparak evine döner. Kocasını için yemek yapıp sofrayı hazırlayan Güllü’nün mutluluğu Musta’nın gelişi ile son bulur. Çünkü Musta eşinin alışveriş yaparken esnaf ile girdiği diyaloga ve alışveriş yapmasına kızarak onu döver. Musta’ya göre Güllü’nün bütün mahalleye duyurarak alışveriş yapması erkekliğine gölge düşürmesi demektir. Güllü her gün dayak yese de işe gitmeye devam eder. İşe devam etmesinin iki nedeni vardır: para ihtiyacı ve hayalleri.

Ayşe Kulin erkek hegemonyasının yarattığı sorunları feminist bir bakış açısı ile kaleme aldığı öyküsünde, pek çok eserinde olduğu gibi, başkişi kadını kendi olma yolunda mücadele edebilen bir karakter olarak kurgulamıştır. Güllü’yü yediği dayağa rağmen o eve iten asıl neden küçüklükten beri var olan hayalleridir. Psikolog Gül Hanım’ın mesleği ve iş hayatı, Güllü’ye uzun zaman önce unuttuğu avukat olma hayalini hatırlatmıştır. Güllü için psikolog Gül Hanım ile duruşmaya gittiği gün farkındalık anı olur. Eve döndüğünde dayak da yiyince birden kendisini, benliğini hatırlar. Olay örgüsünün düğüm bölümü buradadır. Kendinin farkına varan Güllü bundan sonra ne yapacak, hayatına nasıl yön verecektir? Güllü kendinin peşinden gitmeyi tercih eder ve bindiği otobüs onu nereye götürürse oraya gitmeye karar verir. Olaylar, Güllü’nün belediye otobüsü onu sirkin kurulu olduğu bir yere ulaştırdığında şehir değiştirmek için toparlanmış sirkin otobüsüne binerek geçmişinden uzaklaşmasıyla, kendi deyimi ile “kaderinden kaçması” (Kulin, 2023, s.59) ile son bulur.

[†] Kulin, Ayşe (2023), Doğdum. Kızdım. İstanbul: Everest Yayınları.

Öykünün başkışisi Güllü, kart karakteri ise Musta'dır. Güllü beş yıl önce Musta ile evlenerek hayallerini bir kenara bırakmış, yaşamını erkek hegemonyasında devam ettiren mutsuz bir kadındır. İşsiz, parasız bir adam olan Musta ise kadına tahakküm kurarak yerine getirmedeği sorumluluğun üzerini örten kötü kişidir. Kendi hayatını doğru kurgulayamamış Musta, Güllü'nün hayatına ve kendilik serüvenine de engel olan kart karakterdir. Güllü çalışması, televizyon izlemesi, müzik dinlemesi, gezmesi, sokakta komşularıyla diyaloga girmesi yasaklanmış ev hanımıdır. Musta ise, Güllü'yü eve hapseden, onun günlük hayatının her anına müdahale eden, hayallerine engel olan kocasıdır. İki karakter de toplumdaki kadın-erkek gerçekliğinin izdüşümleridir. Gül Hanım öykünün norm karakteridir. Norm karakter "...başkışinin derinliklere dalmasını sağlayan" (Stevick, 2004, s.179) kişidir. Gül Hanım da Güllü'nün kendilik yolculuğuna başlamasına ve iç dünyasına dönmesine vesile olan kişidir. Psikolog Gül Hanım, her ne kadar kadın olarak ataerkil düzende öteki olmaktan payını alsa da dinlediği müzik, kıyafetleri, iş hayatı ve ekonomik özgürlüğü Güllü için farkındalık bilinci yaratmış bir karakterdir. Ayşe Kulin, Gül Hanım karakterini, Güllü'nün zıt ve benzer yanları ile karşısında kurgulayarak ataerkil düzene karşı eleştirel tavrını somut bir dille ortaya koymuştur.

Öyküdeki ilk sahne Güllü ile Musta'nın evindeki Güllü'nün televizyon izlediği sahnedir. Bu sahne tüm öykünün özeti gibidir. Olaylar Güllü televizyonda eğlence programı izlerken hayallere daldığında kocası Musta'nın onu uyandırması ile başlar. Ayşe Kulin, Güllü'nün uyandığı ana kadarki sahneyi şarkıcı Muazzez'in şarkı söylediği anları betimleyerek kurgulamıştır. Ayaklarının dibinde güllerden bir tepcecik oluşmuş şarkıcı, "Yaşşşaaa.. Nur ol... En büyük sensin!" (Kulin, 2023, s.9) diye "bağırış(ıp) çatallarını tabaklara vurarak tempo tutan..." (Kulin, 2023, s.9) seyirciler arasında şarkılarını söylemeye devam ederken yazar, şarkıcı Muazzez'in dramını bir anda şu cümlelerle okurla paylaşır:

"Sımsıkı yumuyor gözlerini şarkısını okurken. Rimelli uzun kirpikleri hafifçe titreşiyor.

Söylediği şarkı sadece dudaklarından dökülmüyor, şarkının her bir sözü yüreğinden geçerek, ruhundan akarak ulaşıyor dinleyenlere. Şarkıcı, yağmurlu bir sonbahar gecesinde, sevdiğine kavuşamayan mahzun kadının hüznünü salondaki tüm konuklara geçiriyor(...) Bu kez, bir başka İstanbul şarkısının sözleri dökülüyor kiraz dudaklarından.

'Bende hicran yarasından da derin bir yara var.'

Sağ kirpiğinin ucunda belli belirsiz bir ıslaklık... Hicran yarası kanıyor besbelli, o okurken. Yüzündeki kedere inat, dudakları, saten elbisesi ile aynı tonda, cıvıl cıvıl koyu kırmızı, sedefli bir rujla boyanmış. (...) Okurken kendinden geçmesi, bu dünyadan koparak başka bir âleme uçması güftelerde kendisini bulmasından mı? Yoksa tüm şarkılar onu anlattığı için mi? Onun aşkını, onun yalnızlığını, onun hüznünü. (...)

Titriyor gerçekten de. İncecik bedeni sarsılıyor. Gözpınarlarında bir damla yaş parıldar gibi oluyor bir an ama hemen toparlıyor kendini. Şarkıcı ağlamıyor fakat yüreğinden kopan bir tel... bir name... onu dinleyen tüm kadınları ağlatıyor" (Kulin, 2023, s.9-11).

Öykünün kişiler kadrosunda üç kadın vardır. Güllü başkişi, Muazzez ve Gül Hanım ise norm karakterlerdir. Anlatılan Güllü'nün sadece hikâyesi gibi görünse de üç kadının da trajedisi ortaktır. Hepsi eril toplumu kendilerine biçtiği rolü mutsuzca oynamaktadır. Yazar, Muazzez'in trajik yaşamını ironik bir dil ile anlatarak başladığı öyküsüne "kadın" gerçekliğini Güllü sembolünde irdeleyerek devam eder. Muazzez yaşadığı acıları gizleyerek kendisini izlemeye gelen ve dinleyen herkesi mutlu etmeye çalışan bir emekçidir. Şarkıyı içten söylemesi ve titreyen kirpikleri yaşadığı acı hakkında ipucu vermektedir. Ancak hayat mücadelesi yüreğinden kopanlar olsa da gözyaşlarına engel olmayı başarır. Muazzez ağlamaz ama herkes ağlar. Yazarın bu vurgusu, Muazzez sembolünde kadının trajedisine işaret eder. Eril zihniyetin egemen olduğu toplumda kadının sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalarak, yok sayılarak nasıl ötelendiği öykünün devamında Güllü sembolü üzerinden verilir.

2. DUYGUSAL ŞİDDET: SÖVEREK "ÖTE"LEMEK

Şiddet, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik; bir hareketten doğan güç; karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma; kaba güç; duygu ve davranışta aşırılık; sertlik" olarak tanımlanmaktadır. Yaşamın içinde yaş, cinsiyet, olay, durum hemen her şey göz ardı edilerek yaygınlaşan şiddet, sadece bireyin değil toplumun da beden ve ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 tarihli raporuna göre, şiddet dünyanın her yerinde farklı şekillerde görülmektedir. Ruh sağlığındaki bozulmalar, yaralanmalar ve ölümlerle sonuçlanan şiddet günümüzün de en büyük sosyolojik problemlerinden biridir. Cinsiyet fark etmeksizin herkesin maruz kalma olasılığı olan şiddet, daha çok çocuk ve kadınlara uygulanmaktadır. Bu gerçeğin, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik nedeni vardır. Araştırmacılar tüm bu nedenleri ve şiddet türlerini tespit ederek soruna yönelik çözüm önerileri sunmaya devam etmektedir.

Şiddet, maruz kalanlara göre, kadına, çocuğa, yaşlıya yönelik şiddet; akranlar arası, kardeşler arası şiddet; tipine göre ise fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve siber şiddet şeklinde sınıflandırılmıştır. En çok görülen şiddet türü fiziksel şiddet, ikinci ise duygusal şiddettir. Günlük hayatta hemen herkes pek çok kez duygusal şiddete maruz kalabilir. Çünkü reddetme, tek başına bırakma, yıldırma, suça yönelme, duygusal tepki vermeyi reddetme, aşağılama, kendi çıkarlarına kullanma, vaktinden önce yetişkin rolü verme duygusal tepkinin içinde yer alan tavırlardır. Bireyin günlük yaşamında, bu tavırlardan herhangi birini sergilemesi ya da bizzat tavra maruz kalması çok olasıdır.

Kadına yönelik şiddet tarih boyunca en çok görünen şiddet türlerinden biri olmuştur. Yüzyıllar geçse de toplum yapısı, yapı içinde yer alan unsurları rolleri çağın gerekliliklerine göre yeniden şekillense de kilise doktrinleri ile yaratılan kadın gerçekliği çok da değişmemiştir. Kadın ya "melek ya da canavar" (Gilbert-Gubar, 2000, s.20) dır. Ama her rolde de ötelenen ve ikincil olandır. Çünkü "...erkek ve kadının toplumsal rollerine yönelik geleneksel beklentiler eşitsizliklere sebep olmaktadır." (Hines, 2019, s.73) " Ayşe Kulin eserlerinde kadın başkişilere yer vererek yüzyıllardan devam eden bu gerçeklere değinmiştir. Eserleri incelendiğinde ılımlı bir feministin ile kadın ve aydın duyarlığına sahip bir yazar ve onun üslubu çıkmaktadır. Ancak yazarın Güllü isimli öyküdeki

olay dizgesi hareketli ve üslup da bu hareketliliğe uygun olarak serttir. Kulin, Güllü'nün trajedisini Musta'nın karısı Güllü'ye uyguladığı fiziksel ve duygusal şiddet olayları ile anlatmaya çalışmıştır.

Ayşe Kulin'in dili sade, yalın, akıcı bir dildir. Argo ve sokak dili, diline/üslubuna tema gerektirdiği kadarıyla yansır. Güllü'nün öyküsü kadının trajedisi üzerine olduğu için erkek karakterin davranış ve konuşma biçimi, bütün hayatı iktidar/güç olmaya kurulu eril zihniyeti yansıtmak şeklinde kurgulanmıştır. Yazar, bu amaçla, Musta karakterini işsiz, alkolik, sorumsuz, şiddet yanlısı, küfürbaz bir adam olarak karakterize etmiştir. Aslında Musta toplumun sembolü olan gerçekçi bir karakterdir. Kulin, toplum yapısında kadın aleyhine olan kabullere dikkat çekmek ve kadın okura ileti vermek amacıyla Musta ile Güllü'nün ilişkisini gözlemlediği gerçeklikleri yansıtan diyalog sahneleri ile kaleme almıştır.

Sorun, eril tahakkümün erkeğe, kadına her türlü şiddeti gösterme hakkı vermesidir. Eril zihniyetin yarattığı dünyada erkek yasaklayan, kadını küfür ve dayak ile baskılayan, kendisi dışındaki herkesi yok sayan kişidir. Öykünün fon karakterler dışında tek erkek kişisi olan Musta, argo, küfür ve dayak ile kadını öteleyen kart karakterdir. Öykü boyunca sadece Güllü ile sahneleri olan Musta'nın hemen her cümlesi kadını aşağılayan, hor gören, argo ve küfür ile dolu, duygusal şiddet cümleleridir. Musta, beş yıldır evli olduğu karısını reddederek, tek başına bırakarak, yıldırarak, aşağılayarak ve kendi çıkarlarına kullanarak duygusal şiddete maruz bırakır. Güllü, maruz kaldığı aşağılanmasına, âdeta bir eşya gibi hor görülmesine rağmen "Erkektir, hem döver hem sever işte"(Kulin, 2023, s.38) diyerek gündelik hayatını ve evliliklerini devam ettirmeye çalışır. Ancak özne olarak varlığı kabul edilmediği gibi televizyonda sevdiği sanatçıyı dinlediği için "Bok rast geldi! Araya araya bulmuşundur."(Kulin, 2023, s.12) "Hep bu televizyon boku yüzünden." (Kulin, 2023, s. 14); bale, konser izlediği için "Ne boksa işte. Sanırsın ki bizim karı profesör." (Kulin, 2023, s.14); sofraya kurmaya özendiği için "Ulan karı ananın evinde dilimlenmiş ekmek mi yerdin sepetten?" (Kulin, 2023, s.14); eve alışveriş yaparak geldiği için "Ulan karı... ulan ağzına sıçtığımın karısı..." (Kulin, 2023, s.21) cümlelerine maruz kalır. Ayşe Kulin kadın trajedisinin ne kadar derin sorunlara dayandığını üslubunu argo ve küfür ile sertleştirerek duyurmak ister gibidir.

3. FİZİKSEL ŞİDDET: DÖVEREK "ÖTE"YE ATMAK

Ayşe Kulin; kadın, kadın yazar, sorumlu yazar sıfatları ve kadın odaklı bir yaklaşım ile ataerkilliğe karşı eleştirel bir tavır sergiler. Öyküde, eril zihniyetin kadını yok saymak için neler yaptığı ile ilgili çokça olay ve diyalog bulunmaktadır. Yazar, olay zincirinde dayak, argo, küfür, hakaret vb. sözlü ve fiziksel şiddete çok yer vermiştir. Kulin'in, romanlarında ılımlı bir feminist olduğu görülse de bazı öykülerinde kadın ve kadın yazar duyarlığı ön plana çıktığından ideolojik bir üslupla karşılaşmak mümkündür.

Olay dizgesinde en çok kurgulanan sahne Musta'nın Güllü'ye fiziksel şiddet uyguladığı sahnelerdir. Eril zihniyetin en çok kullandığı tahakküm yollarından biri olan dayak, Kulin'in gerçeklik için kullandığı eylemlerden biridir. Güllü'nün ağzından dökülen şu cümleler hem kadın-erkek ilişkilerinde hem de öyküde dayanın geniş yer tuttuğunun/tutacağıının ilanı gibidir. " 'Allahım, ne olur fazla içmese,' diye kendi kendine söyleniyor Güllü.(...) Biliyor ki ilk kadehin keyfi,

üçüncü kadeh biterken şiddete hitap şekli ise “kız”dan “karı”ya dönüşecek ve kocası bahane bile aramayacak onu dövme için. Bahane bile aramayacak”(Kulin, 2023, s.25).

Öyküde ilk olay sahnesi dayak ile sonlanır. Musta'nın eve geldiğinde Güllü'nün çalışmak istediğini söylemesi onu dövmesi için yeterli bir nedendir. Güllü "...dur dur dur! Vurma be... Ne vuruyorsun be!" (Kulin, 2023, s.16) diyerek bağırır da dayak yemekten kurtulamaz. Musta dayak atarken erkekliğini sorgular; erkekliğine leke geldiğini düşünerek dayağa devam eder. "Karı kısmı çalışmaz, evinde oturur. Dese de cep telefonun taksidi nasıl ödenecek? Mal sahibinin zam talebi nasıl karşılanacak? "Tamam, git çalış, para kazan," dese erkekliğine bok sürdürecektir. Çareyi Güllü'ye çıkışmakta bulur" (Kulin, 2023, s.17).

İkinci dayağın nedeni ise Güllü'nün para kazandığı ilk gün alışveriş yapmasıdır. Musta, karısının bakkal, kasap, manav gezerek alışveriş yapmasını erkekliğini zedelediğini, tüm mahalleye rezil olduğunu düşünür. Güllü dayağı hak etmiştir. "ilk tokat ağzıyla burnunun üstünde patlıyor. İkincisi yanağına rast geliyor, üçüncüden yana eğilerek kurtuluyor Güllü. (...) Ulan karı sen değil misin bakkal kasap dolaşıp işe girdiğini ilan eden! Sen değil misin? Ha? Ha? Ha? Her "ha" da bir tekme iniyor Güllü'nün beline" (Kulin, 2023, s.21). "Şimdi artık dünya âlem biliyor bizim evin karı parasıyla döndüğünü"(Kulin, 2023, s.22). "Toplumsal olarak erkek tam ve özerk bir bireydir; her şeyden önce bir üretici olarak görülür ve var oluşu, topluluğa sunduğu emekle doğrulanır. Kadının mahkûm edildiği yeniden üreticilik rolünün ve ev içi emeğ(k) ona saygınlık sağla(maz)." (Beauvoir, 2019, s.154) Kadının önce kendisi sonra toplum içinde statüsü için saygınlık kazanması gerekir. Bunun için en önemli yollardan biri ekonomik bağımsızlıktır. Güllü kendilik yolunda önemli bir adım atmaya dener ancak ilk karşılaştığı engel fiziksel olur.

Öyküdeki önemli leitmotif hayal kurma eylemidir. Güllü yıllar sonra hayal kurmaya başlar ancak Musta buna izin vermek istemez. Kadın, her yapmak istediği eylem gibi hayal kurmak istediğinde de dayak yer. Avukat olmak istediğini söyleyen Güllü'nün ağzından dökül(ebil)en sonraki cümleler şunlardır: "Dur vurma be! Vurma... Sana ne benim hayallerimden?" (Kulin, 2023, s.32) "Geberteceğim kız seni. Bir de konuşuyor!" (Kulin, 2023, s.32)

Olay zincirindeki en şiddetli dayak sahnesi uzun öykünün sonlarında, Güllü'nün kendilik bilincine dair farkındalığının başladığı satırlardadır. Bu kez sebep kadının konsere gitmek istemesidir. Gül Hanım Güllü'ye piyano konserine gitmeyi teklif ettiğinde Güllü kocasından izin almadan gidemeyeceğini söyler. İzin vermeyeceğini bilse de yine de Musta'ya konuyu açma cesareti gösterir. Öykünün sonunu belirleyen olaylar burada başlar. Güllü ilk cümlesini bitirir bitirmez bir tokat patlar suratında. Ancak bu kez Güllü geçmiş yaşananlardan farklı olarak kocasına karşı sessiz kalmaz. Ama onun tepkisel hareketi dayağın şiddetini artırır.

"Pes etmiyor Güllü, damarı tutmuş bir kere, 'Bara mı gideceğim dedim, kerhaneye mi dedim, ne vuruyorsun be! Cahil herif, konserin ne olduğunu biliyor musun bir kere... Sor da öğren.'

Bir tokat daha. Yere düşüyor. Kocasını tekmeliyor böğrünü. Yerde tesbihböceği gibi büzülüyor, tekmeler göğsüne gelmesin diye dizlerini göğsüne çekip sırtını dönüyor kocasına. Ayakkabısının burnuyla vuruyor, vuruyor Musta. Vurmaktan helak düşüyor.

Konsere gidecekmiş! Konsere gidecekmiş! Konsere gidecekmiş! Yediği boka bak! Söylediklerinden hız almış gibi çekeleye çekeleye ayağa kaldırıyor karısını, iki

tokat daha patlatıyor. (...) 'Gittin işte konsere. Al sana konser. Nasıl olurmuş gör!
Al sana! Al sana! Tokatlamaktan yorulunca itiyor karısını tüm gücüyle" (Kulin,
2023, s.48-49).

Ayşe Kulin kadın karakteri için hazırladığı sona bu sahne ile varır. Bir gece önce duvardan duvara savrulmuş işkence gören, sabah kulağında gök gürültüsü gibi bir ses, başında feci bir ağrı ile uyanışı hayatına, kendine, hayallerine uyanışına döner. Sabahın erken saatlerinde, kısacık sürede kendini ve hayatını sorgulayan Güllü, kendisini döverek "öte"leyen erkeğin hegemonyasından, acı kaderinden kaçmaya karar verir ve bir daha geri dönmek üzere evden çıkar.

4. GÜLLÜ: TESLİM OLMUŞ KADIN

Ayşe Kulin öyküdeki kadını hayalleri, evliliği, boyun eğişi, baş kaldırışı ile karakterize etmiştir. Bu, yazarın bilinçli bir tercihidir. Amacı kadını tüm sorunları ile karşı karşıya getirip sonrasında çözüm yolları aramak ve kadına bu konuda farkındalık kazandırarak benliğini kazanmasını sağlamaktır. Kurgudaki olay dizgesi, her çatışma ve düğüm ile yazarı hedefine götürecektir biçimde kurgulanmıştır.

Din, gelenek, ahlak kabulü ile şekillenen etik alanın iktidar gücü erkektir. Erkek bu gücü elinde tutmak için avantajlıdır çünkü kabuller, değerler ona kadın üzerinde tahakküm kurma hakkını vermiştir. Erkek duygusal ya da fiziksel şiddetle, yasaklama ile kadının benliğini baskılayarak onu kendi olmaktan alıkoyar. Sonuç olarak "Maskülenlik, ayrışma ile tanımlanırken feminenlik, bağlanma ile tanımlan(ır)(...) eril cinsel kimlik yakınlığının, dişil cinsel kimlik ayrışmanın tehdidi altındadır. Bu yüzden eriller, ilişkilerle ilgili güçlük yaşarken dişiller bireyselleşme ile ilgili problemler yaşarlar" (Gillian, 2017, s.52). Öyküdeki Musta karakteri de evliliğinde ve Güllü üzerinde tam olarak bu gerçekliğe uygun bir düzen kurmuştur. Güllü, konuşmamalı, kocasına cevap vermemeli, ondan izinsiz bir adım atmamalı, eve geldiğinde yemeği yapmış ve sofrayı hazırlamış olmalı, televizyon izlememeli, evden dışarı çıkmamalıdır. Yazar, toplumdaki bu düzeni eserine Musta'nın şu cümleleri ile nakletmiştir: "...ne oturuyorsun televizyonun karşısında hâlâ? Kalkıp kursana sofrayı.", "Hepten yasak ederim sana bu aleti, olur biter." (Kulin, 2023, s.15), "Karı kısmı çalışmaz, evde oturur." (Kulin, 2023, s.17), "Bu dilin böyle pabuç gibi uzarsa yakında yasaklayacağım avukat karının işini görmeni." (Kulin, 2023, s.45)

Musta'nın yasakları, kadına gösterdiği şiddet ve elbette etik alan kuralları Güllü'yü baskılar. "...Güllü korka korka, sesinin alçak tonu ile konuş(r)." (Kulin, 2023, s.15), diğer kişilerle kocası izin verirse konuşur, "beyine danışmadan adım at(maz)." (Kulin, 2023, s.19) Ayşe Kulin, Güllü'nün baskılar karşısındaki öğrenilmiş çaresizlik psikolojisi yansıtan cümleleri bizzat Güllü'nün dilinden bazen iç monolog tekniği ile Güllü'nün iç sesini kullanarak bazen de Güllü ile Gül Hanım arasındaki diyaloglarla verir. Para kazanmaya başladığı ilk gün eve giderken alışveriş yaptığı için kocası tarafından dövülen Güllü, baskılanan benliği ile "Yanlış yaptın kadın,' diyor suretine, 'hakkı var

herifin sana dayak atmakta! Geveze karı!" (Kulin, 2023, s.22) diyerek gösterir. Ona dikte edilen ikincillik ile şiddet uygulayanı değil kendisini suçlar. Daha da "Erkektir, hem döver hem sever işte."(Kulin, 2023, s.38) cümlesi ile her şeye razı olup kendisini tamamen yok sayar. Şiddeti normalleştiren Güllü'ye göre yaşamın kuralı budur. " Dayak yese de ötelense de "Bırakmam hanımım. İstesem de bırakmam. Bizim oralarda boşanmaya iyi gözle bakmazlar."(Kulin, 2023, s.41) diyerek kaderine teslimiyetini ilan eder. Suçlu olan Musta değil toplumdur. Etik alanda erkeğe ve kadına biçilen rol bellidir. Güllü de yaşamını tüm bunları kabul ederek sürdürmektedir. Yazar, bu gerçekliği Güllü'nün kendilik yolculuğunun farkına varmasına bir engel olarak değil Türk toplumunda nedenleri farklı olsa da birçok kadının yaşadığı iletisini vermek için kurguya dâhil ettiğini söylemek doğru olacaktır. Çünkü öykünün devamında yaşanan tüm olumsuzlukları sorgulamaya başlayan ve kendilik yolculuğunun peşine düşen bir kadın ortaya çıkacaktır.

5. GÜLLÜ: KENDİLİK BİLİNCİNE VARAN KADIN

Öykünün olay dizgesinde aslında iki başkışı vardır: biri çeşitli şekillerde şiddet gören, ötelenen, kaderini kabul edip teslim olan bir kadın diğeri ise yazarın birçok eserinde idealize ettiği kadın. Yazar öykünün başından itibaren kadının eninde sonunda kazanacağına ilişkin ipuçları veren kısa sahneler kurgular. Feminist bakış açısını ortaya koyan küçük sahnelerin hemen hepsi Güllü'nün kendisine yarattığı özel alanlardır. Güllü bu alanlarda basit eylemler sergilese de, televizyon izlemek, şarkı dinlemek, türkü söylemek, canı istemediği için temizlik yapmamak vb., bunların hepsi ona benliğini hatırlatan önemli farkındalık eylemleridir.

"Kocasının eve erken dönmemesini dileyerek, çekyata uzanıyor, televizyonun sesini yükseltiyor, gözlerini kapatıp dinliyor müziği."(Kulin, 2023, s.46), "sadece hayal ediyorum. Ben halimden memnunum. (...) Güzel şeylerin hayalini kurmak bana yetiyor. Mutluyum ben."(Kulin, 2023, s.37) cümleleri eril tahakkümün baskısına rağmen keline özel alan yaratabilen kadının dünyasını ele verir.

Güllü, Gül Hanım'ın yanında işe başladıktan sonra farklı çevresel etkenlerle kendisini daha sık hatırlamaya başlar. Psikolog Gül Hanım'ın iş hayatı/telaşı, günlük alışkanlıkları, dinlediği müzikler, giyim kuşamı, sosyal hayatı vb., Güllü'nün kendi zevklerini, duygularını, düşüncelerini, hayallerini, cinselliğini hatırlamasına neden olur. Anlatıları kusursuz yapan kurgusal özelliklerin başında anlatıya dahil olan unsurların gerektiği ölçüde işlevsel olmaları gelir. Ayşe Kulin, Gül Hanım ile Güllü'yü bir araya getirdiği sahnelerde hem kişileri hem de eşyaları öykünün ele aldığı sorunu irdeleyecek, tezi güçlendirecek ve sonu belirleyecek biçimde başarılı ile bir araya getirmiştir.

Öykünün ana örgesi "Erkekler kendilerinden daha akıllı kadın istemezler yanlarında. Sözlerini geçirmek için, kadınlardan üstün olmak isterler hep. Kadınları eve kapatmak, başlarını bağlatmak filan da hep bununla ilgili, dinle imanla alakası yok, inan bana. Maksat kadınların üzerindeki baskıyı sürdürdürmek" (Kulin, 2023, s.38) tır. Ayşe Kulin öyküde ele aldığı bu gerçekliği kadın kendinin farkında olursa tahakkümden kurtulabilir tezi ile çözmeye çalışır. Yarattığı kişileri, seçtiği eşyaları, kurduğu mekânları bu tezi ispatlayacağı olay akışı içinde bir araya getirir.

“Bir iç çamaşırı alıyor eline, ütünün sivri ucunu dikkatle dantellerin üzerinde gezdiriyor.(...) Cinsellik çok uzağındayken Güllü’nün, o ipeksi dokunuşlu minik don, aklına onun da bir cinselliği olduğunu getiriyor... pazardan alınmış merserize donu çıkarıp elinde tuttuğu, ütüden dolayı sıcaklığını hâlâ muhafaza eden donu giyivermek geçiyor içinden. (...) ya Musta ne der böyle bir don görse karısının kışında? Orospu mu oldun kız?(...) Güllü’nün yanaklarına al basıyor. Odada içinden geçenleri sezecek biri varmış gibi suçlu gözlerle etrafı kolaçan ediyor. Uzun zamandan beri bir türlü uyanamayan isteklerini, bu don parçasıyı uyandırdı?” (Kulin, 2023, s.30)

Gül Hanım ile Güllü arasında geçen aşağıdaki diyalog Güllü karakterinin farkındalığını göstermenin ötesinde yazarın kadına olan inancını ve tezini ispatlamak için kalemini nasıl ustaca kullandığının bir örneğidir.

“Çok değişik birisin sen.” (Kulin, 2023, s.39)

Sahi mi?

Evet. Avukatlara meraklısın. Müzik dinliyorsun... Geçen eve geldiğimde Vivaldi dinliyordun...

(...)

Başkası olsa, hemen değiştirirdi istasyonu. Türkü mürkü dinlerdi.” (Kulin, 2023, s.39)

Güllü maruz kaldığı baskının altında sıradanlaşmış, silikleşmiş bir kadındır. Ancak basitte olsa kendisine yarattığı özel alan ve Gül Hanım sayesinde hayallerini hatırlayarak kendini bulma macerasını başlatır. Yazarın sözcüsü diyebileceğimiz Gül Hanım, Güllü’nün baskıladığı gerçek benini gören, ondaki gücü fark eden bir norm karakterdir. Güllü ile bu düşüncesi paylaşması, onu sosyal hayata dâhil etmeye çalışması Güllü’nün farkındalığını tetiklemiş ve öykünün sonunda Güllü, “sonrasını hayal meyal hatırlıyor Güllü (...) hiçbir hayalin bir süredir üstesinden gelemediğini, dayanması zor yaşamını...” (Kulin, 2023, s.51) ve ardından “Bu evde değil bir gece daha geçirmek, bir saat bile kalmak isteme(z). Çıkacak rüzgâr onu nereye savurursa oraya(…)” (Kulin, 2023, s.51) gitmek için evden ayrılır.

SONUÇ

Ayşe Kulin iyi bir gözlemci ve güçlü bir kalem olarak ele aldığı konuları etkili bir anlatımla okura sunan bir yazardır. Roman, öykü, anı, deneme, şiir türlerinde verdiği eserlerinde ileti kaygısı güden ideolojik bir dil kullanmasa da ele aldığı toplumun sorunlarına ilişkin temalar, yazar sorumluluğunu, duyarlılığını, sorgulamayı, çözüm önerileri sunmayı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, yaşadığı dönemin sosyolojik yapısını, değişim ve dönüşümlerini yansıtan hemen her edebî tür gibi Kulin’in eserlerinin de bir vesika niteliği taşıdığını söylemek mümkündür.

Makaleye konu olan Güllü öyküsü de sosyo-kültürel yapıyı ve yapının dinamiklerini kadın sorunu üzerinden veren bir vesika gibidir. Öyküde, yüzyıllardır süregelen eril zihniyetin kadını yok saymak için yaptıklarına örnek olabilecek, kaynağı toplumsal gerçeklikler olan çokça olay ve diyalog bulunmaktadır. Yazar, topluma ve kadına ait sorun ve gerçeklikleri kişiler dünyasını ve anlatım tekniklerini titizlikle seçerek ve kurgulayarak okura aktarmıştır.

Öykü başkışı Güllü’nün eril egemen toplumda kendisine biçilen rol ile nasıl bir hayat/evlilik sürdürdüğünü anlatır. Kişiler dünyası çok kalabalık olmamakla birlikte olay dizgesi oldukça

hareketli olan eserde Güllü ile eşi Musta, Güllü ile işvereni Gül Hanım arasındaki diyaloglar yer kaplar. Musta ile Güllü arasındaki diyaloglar varoluşsal sorgulamalar yapmayan, kaderine teslim olmuş, kötü koşullar içinde kendine küçük bir alan yaratarak mutlu olmaya çalışan, kendi ötelendiğini görmezden gelip maruz kaldığı duygusal ve fiziksel bütün şiddeti öteye atan Güllü; Gül Hanım ile Güllü arasındaki diyaloglarda ise kendilik bilincine varan Güllü bulunmaktadır. Yazar bu iki farklı kişiyi kart karakter Musta ve norm karakter Gül Hanım ile karakterize etmiştir. Yazarın, pek çok eserinde olduğu gibi burada da kadın sorunlarını kaleme alarak kadının ikinci cins olmaması için neler yapması gerektiğine dikkat çekecek olay dizgesi kurguladığı görülür. Öncelikle eril zihniyetin güç sembolü olan erkeğin toplumun kendisine verdiği rol ile kadına nasıl davrandığını dair, kaynağı toplumun kendisi olan olaylar yer veren yazar, daha sonra yaşadıklarına rağmen mücadeleden vazgeçmeyen ve sonunda kendini hatırlayarak kendini bulacağı yere doğru yola çıkan kadını anlatır. Güllü, tesadüfen girdiği Gül Hanım'ın evinde çalışmaya başladıktan sonra hayallerini, beğenilerini, kendini hatırlamaya başlayarak kocası Musta'nın tahakkümünden çıkamaya başlar. Ayşe Kulin kurguya dâhil ettiği kişi ve müzik, konser, eşya ve diğer unsurlarla Güllü'nün kendini keşfedeceği ortamı yaratır. Öykünün sonunda yazarın kadına olan inancı ile ideal olana vardığı görülür.

KAYNAKÇA

- Argunşah, Hülya, Banu Akçeşme (2022). *Feminist Edebiyat Kuramı*. Edebiyat Kuramı ve Eleştiri. (Edt. Veyşel Şahin). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arneil, Barbara (1999). *Politics&Feminism: An Introduction*. Blackwell Publishing.
- Blease, W. Lyon (1910). *The Emancipation Of English Women*. London: Constable &Company Ltd.
- Çakır, Serpil (1994). *Osmanlı'da Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gelb, Joyce (1989). *Feminism and Politics: A Comparative Perspective*. Berkeley University Of Clifornia.
- Gilbert, Sandra, Susan Gubar (2000). *The Madwoman in The Attic: The Women Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. Press: Yale Univesity.
- Gillian, Carol (2017). *Kadının Farklı Sesi, Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi*. (Çev. Duygu Dinçer, Fulden Arısan, Merve Elma). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Gömceli, Nursan (2013). Dördüncü Dalda Feminizm ve 21. Yüzyıl İngiliz (Feminist) Tiyatrosunda Görülen Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme:#MeToo. *Theatre Academy*. S.135-161.
- Hines, Sally (2019). *Toplumsal Cinsiyet Akışkan mıdır?*. (Çev. Özge Çağlar Aksoy). İstanbul: Hep Kitap.
- Humm, Maggie,(2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. Çev. Kolektif. İstanbul: Say Yayınları.
- Kulin, Ayşe (2023). *Doğdum. Kızdım*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Stevick, Phillip (2004). *Roman Teorisi*. (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, Elmas (2013). *Batı'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri ve Feminizm*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yeşilçiçek, Vedat (2010). *Ayşe Kulin'in Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

<https://sozluk.gov.tr/> (15.09.2024)

<https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women> (17.09.2024)

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

